

**Mniejszości narodowe i religijne
w Europie Środkowo-Wschodniej
w świetle statystyk XIX i XX wieku**

INSTYTUT

EUROPY

ŚRODKOWO

WSCHODNIEJ

Lublin 1995

MATERIAŁY
INSTYTUTU EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

Tom IV

Pod redakcją

Jerzego Kłoczowskiego

Henryka Gapskiego

Jerzego Bartmińskiego

Zdzisława Chlewińskiego

Wiesława Müllera

Jacka Pietrasia

Jana Rayssa

Instytut Europy Środkowo-Wschodniej
Plac Litewski 2, 20-080 Lublin

Mniejszości narodowe i religijne w Europie Środkowo-Wschodniej w świetle statystyk XIX i XX wieku

Materiały z międzynarodowej konferencji
Mniejszości narodowe i religijne
w pokomunistycznej Europie Środkowo-Wschodniej.
Lublin, 20-22 października 1992 roku

Redakcja naukowa

Zygmunt Sułowski

Jan Skarbek

Lublin 1995

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	5
Zygmunt Sułowski, Zróżnicowanie etniczno-religijne ludności Europy Środkowo-Wschodniej i jego geneza.....	7
Marek Hołuszko, Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce.....	19
Grzegorz Hryciuk, Zmiany liczebności ludności polskiej w Mało- polsce Wschodniej w latach 1939-1945. Zarys problematyki.....	46
Antoni Mironowicz, Księgi metrykalne w badaniach demograficz- nych wiernych Kościoła prawosławnego.....	62
Tomasz Marciniak, Ormianie polscy - wczoraj i dziś.....	68
Aleksander Srebrakowski, Liczba Polaków w ZSRR w świetle oficjalnych statystyk radzieckich.....	75
Piotr Eberhardt, Skład narodowościowy ziemi litewskiej w XX wieku.....	98
Aleksander Srebrakowski, Statystyczny portret Polaków z Litwy (na podstawie oficjalnych danych statystycznych).....	119
Roman Dzwonkowski, Problem liczebności Polaków i katolików obrzędki łacińskiego na Białorusi i Ukrainie.....	138
Piotr Eberhardt, Skład narodowościowy ludności ziemi ukraińskiej w XX wieku.....	152
Michał Kaľavský, Determinanty procesów etnokułturowych na terytoriach zamieszkałych przez mniejszości narodowe.....	167
László Sebők, Mniejszości narodowe na Węgrzech.....	176

Aleksander Srebrakowski

LICZBA POLAKÓW W ZSRR W ŚWIECIE OFICJALNYCH STATYSTYK RADZIECKICH

Po kilkudziesięcioletnim milczeniu zaczęto wreszcie w Polsce mówić i pisać o "zapomnianej Polonii", czyli o Polakach ze Związku Radzieckiego. Pierwsze teksty na ten temat (oczywiście wcześniej też pojawiły się pojedyncze publikacje w czasopiśmie naukowych i popularnych, ale dzisiaj mamy do czynienia z istną lawiną) pokazują jak wielkie są nasze braki w wiedzy na ten temat. Nawet w artykułach naukowych autorzy często zmuszeni byli stosować określenia: "podobno", "około", "mówi się" itd., co jest wynikiem braku odpowiednich publikacji źródłowych dających solidne oparcie piszącemu na ten temat. Dotyczy to szczególnie danych o liczbie Polaków w poszczególnych częściach dawnego Związku Radzieckiego. Dostępne już są co prawda artykuły Andrzeja Maryańskiego, Krzysztofa Woźniakowskiego i Juliana Siedleckiego¹, w których autorzy przybliżają czytelnikowi wyniki trzech powojennych spisów ludności przeprowadzonych na terenie ZSRR, jednak nie są to publikacje do końca wyczerpujące wszystkie opublikowane przez Rosjan dane, co nie jest akurat winą autorów, lecz wynikiem braku dostępu do wszystkich publikacji radzieckich na ten temat. Ponieważ zaś od czasu opublikowania wspomnianych wyżej tekstów przeprowadzono jeszcze jeden spis ludności, warto aby teraz zebrać w jednym miejscu i przeanalizować wszystkie dostępne dzisiaj dane o Polakach w ZSRR.

¹ A. Maryański, *Struktura narodowościowa ludności ZSRR w 1979 r.*, "Czasopismo Geograficzne", 1971, z. 4, s. 407-411; tenże, *Stan i rozmieszczenie mniejszości polskiej w ZSRR*, "Czasopismo Geograficzne", 1974, z. 1, s. 145-146; K. Woźniakowski, *Ludność polska w ZSRR po II wojnie światowej (Stan i rozmieszczenie)*, (w:) *Liczba i rozmieszczenie Polaków w świecie*. Część II, pod red. W. Wrzesińskiego, Wrocław 1985, s. 399-412; J. Siedlecki, *Liczby i rozmieszczenie Polaków w ZSRR według sowieckich spisów ludności*, (w:) tegoż, *Losy Polaków w ZSRR w latach 1939-1986*, Londyn 1987, s. 320-327.

Wyniki spisów były publikowane w wielotomowych wydawnictwach², one też są podstawą źródłową tabel zamieszczonych w niniejszym artykule. Pojawiające się w nich drobne luki są wynikiem tego, że w niektórych republikach radzieckich Polaków było tak mało, że zapisywano ich z resztą niewielkich liczebnie grup narodowościowych w rubryce "inni". Mimo to, gdy prześledzimy zestawione obok siebie wyniki wszystkich spisów, widać wyraźnie procesy zachodzące wśród ludności polskiej na terenie byłego ZSRR. Jak zmieniała się ich liczba, jak postępował proces asymilacji, czy wszędzie jednakowo silnie przebiegał proces migracji ludności polskiej ze wsi do miasta itd.

Wszyscy czytający niniejszy tekst muszą pamiętać o jednym, pod liczbami zamieszczonymi w tabelach kryją się jedynie ludzie, którzy w pełni są świadomi swojego polskiego pochodzenia (często mimo nieznajomości języka ojców), i którzy usilnie dążyli do zanotowania tego w trakcie spisów. Z bezpośrednich relacji znane mi są wypadki prób zapisywania Polaków z Litwy, Białorusi i Ukrainy jako Rosjan lub jako przedstawicieli narodowości dominującej w danej republice. Jedynie bezkompromisowa postawa osoby ankietowanej prowadziła do tego, że w odpowiedniej rubryce ankiety wpisywano słowo POLAK. Niestety, z powodu braku odpowiednich, wiarygodnych materiałów alternatywnych w żaden sposób nie potrafię oszacować, w ilu generalnie wypadkach takie próby miały miejsce, i w ilu z nich udało się spisującym zanotować Polaka jako przedstawiciela innej narodowości. Dotarły do mnie też głosy jakoby w trakcie przygotowywania danych ze spisów do ich publikacji, dodatkowo zaniżano tam liczbę Polaków. Niestety, osoby mówiące o tym, skądinąd bardzo wiarygodne, nie były w stanie przedstawić materialnych dowodów takiego procederu. Biorąc więc pod uwagę wszystko co wyżej zostało powiedziane, przytaczane dalej liczby należy traktować jako minimalne dane o liczebności polskiej społeczności w dawnym Związku Radzieckim.

Pierwszy powojenny spis ludności władze radzieckie przeprowadziły w styczniu 1959 roku, czyli już po zakończeniu masowych przesiedleń ludności polskiej do Polski, potocznie nazywanych repatriacją, jak i po ustaniu zakrojonych na szeroką skalę deportacji do Kazachstanu i na Syberię. Można więc mówić w tym wypadku o ustabilizowaniu się wtedy skupisk ludności polskiej na terenie całego ZSRR. Stąd wszelkie zmiany zachodzące w tej społeczności po pierwszym spisie

² *Itogi vsesojuznoj perepisi naselenija 1959 goda. SSSR (svodnyj tom)*, Moskva 1962; *Itogi... Belorusskaja SSR*, Moskva 1963; *Itogi... Ukrainskaja SSR*, Moskva 1963; *Itogi... RSFSR*, Moskva 1963; *Itogi... Kazachskaja SSR*, Moskva 1962; *Itogi... Litovskaja SSR*, Moskva 1962; *Itogi... Latvijaska SSR*, Moskva 1962; *Itogi... Moldavska SSR*, Moskva 1963; *Itogi... Estonska SSR*, Moskva 1963; *Itogi vsesojuznoj perepisi naselenija 1970 goda. Tom IV, Nacionalnyj sostav naselenija SSSR, sojuźnych i avtonomnych respublik, kraev, obłastej i nacionalnych okrugov*, Moskva 1973; *Itogi vsesojuznoj perepisi naselenija 1979 goda. Tom IV, Čast I, Kniga 1-3*, Moskva 1989; *Nacionalnyj sostav naselenija SSSR. Po dannym vsesojuznoj perepisi naselenija 1989 g.*, Moskva 1991.

będą już wynikiem wewnętrznych przemian na danym obszarze, a nie działań władz centralnych w Moskwie inicjujących jakieś nowe, masowe deportacje i eksterminację poszczególnych grup narodowościowych.

Po spisie z roku 1959 następne przeprowadzono w latach: 1970, 1979, 1989, mamy więc do dyspozycji dane o Polakach z ostatnich 30 lat, gdzie są one rejestrowane właściwie w równych dziesięcioletnich odstępach (tylko drugi spis został przeprowadzony po 11 latach). Dzięki takiemu układowi danych możemy dzisiaj obserwować dynamikę procesów zachodzących wśród Polaków ze Związku Radzieckiego.

*

Podstawową cechą polskiej społeczności w ZSRR był brak zwartości terytorialnej, jej rozbitcie między różne republiki, przez co ten ponad milion ludzi nie tworzył takiej siły jaką by mógł tworzyć. Przyczyną tego stanu jest różna geneza pojawienia się poszczególnych grup Polaków w tym państwie. I tak pierwszą z nich tworzyli ludzie, którzy jeszcze w czasach carskiej Rosji znaleźli swoje miejsce (zastani na ziemiach przyłączonych w czasie rozbiorów 1772-1795) w Petersburgu i Moskwie oraz w różnych częściach Syberii i Kaukazu, a także w wielu innych częściach ówczesnego imperium. Część z tych ludzi to potomkowie dawnych zesłańców, którzy pozostali w miejscach, do których musieli się udać przymusowo ich ojcowie czy dziadowie. Inni dobrowolnie ruszali w najdalsze zakątki państwa aby znaleźć lepiej płatne posady, szukając drogi do kariery lub po prostu szukając przygody. Po wybuchu rewolucji oraz odrodzeniu państwa polskiego część z tych ludzi ruszyła do Polski, jednak wielu z nich pozostało tam gdzie żyło do tej pory. W okresie międzywojennym dołączyli do tej grupy ci, którzy z powodów ideologicznych woleli Rosję Radziecką od Polski. Obie wymienione grupy nie stanowiły jednak podstawy liczebnej dla polskiej diaspory w Związku Radzieckim z okresu po II wojnie światowej. Większość stanowili ludzie, którzy znaleźli się w tym państwie nie z własnej woli, lecz w wyniku tragicznych wypadków historycznych. To aneksja przez Związek Radziecki po 17 IX 1939 r. ponad połowy obszaru ówczesnej Polski spowodowała, że na terenie ZSRR znalazło się około 5 400 000 Polaków³. To właśnie z tej liczby mimo dwóch akcji przesiedleńczych ("repatriacji"), wyprowadzenia części ludności z armią Andersa itp., pozostało w granicach ZSRR ponad milion Polaków. Jeżeli spojrzeć na dane spisu z 1959 roku (patrz. tab. 1) to okaże się, że na 1 380 282 zarejestrowanych wtedy Polaków, aż 1 132 285 osób mieszkało na terenie Litwy, Białorusi i Ukrainy, z czego zaś 519 250 osób w sposób zwarty zamieszkiwało terytorium przedwojennego województwa wileńskiego i nowogródzkiego podzielonych teraz między Litwę i Białoruś. Jak z tego widać, większość Polaków ze Związku Radzieckiego mieszkała i nadal mieszka w sąsiedztwie Polski. Co więcej, na Litwie i Białorusi

³ J. Siedlecki, dz. cyt., s. 332.

Polacy stanowili zauważalny odsetek ludności (tab. 1). Oprócz tych republik jeszcze tylko na Łotwie ich odsetek przekroczył 2%, natomiast w pozostałych częściach ZSRR było ich zawsze poniżej 1%.

Generalnie w skali całego ZSRR ludności polskiej ciągle ubywało, co było głównie wynikiem procesów asymilacyjnych. Starsze pokolenie wymierało, natomiast w coraz liczniejszych rodzinach mieszanych znaczny odsetek dzieci optował za narodowością niepolską. Jedynie na Litwie i w Estonii przez cały okres powojenny liczba Polaków wzrastała. Podobnie było na Białorusi, z tym że tam najpierw w okresie 1959-1970 nastąpił gwałtowny spadek liczby Polaków o 156 281 osób, czyli 29% stanu z roku 1959, jednak już od spisu z roku 1970 liczba ta systematycznie wzrasta. Z pozostałych republik jeszcze tylko w Mołdawii (do roku 1979) i na Łotwie (do roku 1970) liczba Polaków początkowo wzrastała, lecz teraz już maleje.

Największy spadek liczby Polaków w trzydziestoleciu 1959-1989 zarejestrowano na Ukrainie, gdzie ubyło łącznie 144 118 osób, następna w kolejności była Białoruś z ubytkiem 121 161 osób w stosunku do pierwszego spisu ludności, z tym że po gwałtownym ubytku 156 281 osób do roku 1970 następuje systematyczny wzrost liczby Polaków, a co za tym idzie, także odrabianie poniesionych strat. W przeciwieństwie do Białorusi i większości pozostałych republik na Ukrainie proces zmniejszania się polskiej populacji jest permanentny. Zasygnalizowane tendencje dobrze jest prześledzić dokładnie na podstawie tabel 1 i 1a, dla poziomu całego ZSRR z podziałem na republiki, natomiast w tabelach 2, 3, 4 i 5 to samo - na poziomie republik z podziałem na obwody.

Równoległe ze spadkiem liczby Polaków w jeszcze większym tempie postępowało zatracanie przez nich języka polskiego jako języka ojczystego. W 1959 roku w skali całego Związku Radzieckiego 45,19% Polaków posługiwało się na co dzień językiem polskim, natomiast w 1979 było ich już tylko 29,12%, czyli 335 148 osób. W ostatnim dziesięcioleciu zanotowano jednak pewien wzrost tej liczby, do 30,51%, co odpowiadało 343 675 osobom. Niestety, generalnie dla całego okresu 1959-1989 we wszystkich republikach zanotowano tylko ujemny przyrost liczby osób podających język polski jako ojczysty (tab. 1b). Przyrost dodatni zarejestrowano tylko w Mołdawii dla okresu 1959-1970, oraz na Litwie i Białorusi dla okresu 1979-1989. Najwyższy stopień zachowania języka polskiego jako ojczystego notuje się na Litwie - 85,01% w roku 1989, następna w kolejności pod tym względem jest Łotwa - 27,34%, oraz Białoruś - 13,34%.

Jak wynika ze spisów, w 1959 roku język ojców w większym stopniu zachowali mężczyźni (46,24%) niż kobiety (44,41%). Jednak z upływem lat proporcje te najpierw się prawie wyrównały w roku 1970, a w 1979 odwróciły (ilustrują to dokładnie tabele 6-13). Zachowaniu języka polskiego bardziej sprzyjało środowisko wiejskie niż miejskie. Wynikało to z tego, że na wsi Polacy tworzyli bardziej zwarte grupy obcujące w zasadzie tylko ze sobą, stąd mniej było tam okazji do asymilacji. Natomiast w mieście, w środowisku bardziej zróżnicowanym narodo-

wo, gdzie szczególnie w pracy kontaktowano się ze sobą we wspólnym dla wszystkich języku, czyli rosyjskim, procesy asymilacyjne postępowały szybciej i łatwiej. Właśnie to stało się przyczyną systematycznego wzrostu liczby Polaków uznających jako ojczysty język rosyjski. W ciągu trzydziestolecia liczba ta wzrosła z 14,73% w roku 1959 do 28,64% w roku 1989.

Bardzo ciekawe jest, że w skali całego ZSRR bardzo wielu Polaków podaje jako ojczysty język ukraiński i białoruski. W 1959 roku 276 046 Polaków jako ojczysty uznało język ukraiński, a 262 883 język białoruski⁴, co oznacza, że w tym roku 8 023 Polaków poza granicami Białorusi mówiło po białorusku oraz 27 420 poza granicami Ukrainy - po ukraińsku.

Przez cały okres powojenny w Związku Radzieckim postępuje proces migracji ludności ze wsi do miasta. Polacy jak i inne narodowości tego państwa także poddawali się tym tendencjom. W skali całego państwa do roku 1979 Polacy w większości mieszkali na wsi, jednak na poziomie republik proporcje między mieszkańcami miasta i wsi były różne. W roku 1959 republikami, w których większość Polaków mieszkała w mieście były Rosja (73,24%) i Łotwa (63,63%). W pozostałych republikach większość Polaków mieszkała na wsi. Największy odsetek polskiej ludności wiejskiej zarejestrowano na Białorusi (84,31%) oraz w Kazachstanie (72,13%) i na Litwie (70,19%). Po spisie z 1979 roku okazało się, że na Białorusi, w Kazachstanie i na Litwie ciągle jeszcze Polacy w większości mieszkają na wsi (odpowiednio było to: 63,55%, 59,16% i 52,20%). W pozostałych republikach w tym czasie zdecydowana większość Polaków mieszkała już w mieście.

Dzisiaj, po rozpadzie Związku Radzieckiego, Polacy mieszkający nadal na jego terenie znaleźli się w całkowicie nowej sytuacji. Tworzenie się nowych państw z dawnych republik radzieckich powoduje, że miejscowe władze już całkowicie samodzielnie kreują politykę narodowościową w swoich państwach, bez ingerencji i kontroli nad tym ze strony władz moskiewskich. Dzięki temu wyeliminowano trzecią stronę wszelkich konfliktów narodowościowych, jakie miały miejsce w dawnym ZSRR. Oczywiście efekty rosyjskiej polityki *divide et impera* będą jeszcze długi czas odczuwalne, najważniejsze jest jednak to, że zniknęły jej źródła.

Nowa sytuacja polityczna ma znaczny wpływ na aktywność Polaków, a co za tym idzie, kształtuje ich dalsze losy w dawnych republikach radzieckich. Trudno więc dzisiaj wyrokować, czy tendencje zaobserwowane na podstawie przytoczonych statystyk utrzymają się, czy też ulegną zmianie na lepsze lub gorsze. Pewne jest jednak, że w miejscach gdzie Polacy stanowią znaczny odsetek ludności i tworzą zwarte grupy osiedleńcze, tak jak na Litwie i Białorusi, mają większe szanse na utrzymanie się na tym terenie w takim stanie jak dzisiaj, a nawet mają

⁴ *Démographie et problème national en U.R.S.S.*. "Notes et Etudes Documentaires", 1965, nr 3198, s. 24.

szanse na dalszy rozwój demograficzny i kulturalny. Zależy to jednak od tego jaką politykę wobec mniejszości będą prowadziły miejscowe rządy. W innych krajach dawnego ZSRR Polacy będą ulegać dalszej, powolnej asymilacji i jedynie w miejscach, gdzie tworzą większe, trochę odizolowane od wpływów zewnętrznych skupiska, które będą otrzymywały wsparcie z kraju, mogą zachować polską kulturę i język, czyli to co im się udało zachować w różnym stopniu do tej pory. Ciekawa będzie obserwacja tego co dzieje się na Ukrainie. Generalny spadek liczby osób podających się podczas spisów ludności za Polaków i permanentny spadek liczby osób uznających język polski za ojczysty wskazuje, że w większości obwodów Ukrainy powinno dojść szybko do całkowitej asymilacji Polaków. Jednak ostatnie deklaracje władz ukraińskich, które obiecują opiekę nad wszystkimi mniejszościami narodowymi w ich kraju, pozwalają przypuszczać, że może tam dojść jeszcze do pewnego odrodzenia polskości. Dzisiaj jednak jedynie w obwodach: ŻYTOMIERSKIM, CHMIELNICKIM i LWOWSKIM Polacy mają pewne podstawy do utrzymania obecnego stanu świadomości narodowej.

Tab. 1. Liczba i procent Polaków w ZSRR według oficjalnych spisów ludności z lat 1959-1989.

Republika	1959	1970	1979	1989
ZSRR	1 380 282	1 167 523	1 150 991	1 126 334
	0,66%	0,48%	0,44%	0,39%
Białoruś	538 881	382 600	403 169	417 720
	6,69%	4,25%	4,23%	4,11%
Litwa	230 107	240 203	247 022	257 994
	8,48%	7,68%	7,28%	7,02%
Ukraina	363 297	295 107	258 309	219 179
	0,87%	0,63%	0,52%	0,43%
Rosja	118 422	107 084	99 733	94 594
	0,10%	0,08%	0,07%	0,06%
Łotwa	59 774	63 045	62 690	60 416
	2,86%	2,67%	2,50%	2,26%
Kazachstan	53 102	61 445	61 136	59 956
	0,57%	0,47%	0,42%	0,36%
Moldawia	4 783	4 899	4 961	4 737
	0,17%	0,14%	0,13%	0,10%
Estonia	2 256	2 651	2 897	3 008
	0,19%	0,20%	0,20%	0,19%
Gruzja	2 702	2 565	2 200	2 006
	0,06%	0,05%	0,04%	0,03%
Azerbejdżan	1 483	1 264	b.d.	712
	0,04%	0,02%	b.d.	0,01%
Inne rep.	5 475	6 660	b.d.	5 991
	0,03%	0,02%	b.d.	0,01%

Źródła: *Démographie et problème national en U.R.S.S.*, "Notes et Etudes Documentaires", 1965, nr 3198, s. 7; *Itogi vsesojuznoj perepisi naselenija 1959 goda. SSSR (svodnyj tom)*, Moskwa 1962, s. 184-185, 202, 206-208; *Itogi... 1970 goda*. Tom IV, *Nacionalnyj sostav naselenija SSSR, sojuznyh i avtonomnych respublik, kraev, oblastej i nacionalnyh okrugov*, Moskwa 1973, s. 9, 14, 192, 223, 253, 263, 273, 276, 280, 317; *Itogi... 1979 goda*. Tom IV, Čast I, Kniga 1, Moskwa 1989, s. 5; Kniga 2, Moskwa 1989, s. 3, 93, 179; Kniga 3, Moskwa 1989, s. 53, 57, 65, 178, 188; *Nacionalnyj sostav naselenija SSSR. Po dannym vsesojuznoj perepisi naselenija 1989 g.*, Moskwa 1991, s. 20, 21, 28-31, 78, 79, 88, 89, 102, 103, 120, 121, 124, 125, 140, 141.

Tab. 1a

	Przyrost liczby ludności polskiej w poszczególnych republikach Związku Radzieckiego w okresie 1959-1989. Dane w procentach			
	Przyrost w latach 1959-1970	Przyrost w latach 1970-1979	Przyrost w latach 1979-1989	Przyrost w latach 1959-1989
Cały ZSRR	- 15,41%	- 1,42%	- 2,14%	- 18,40%
Białoruś	- 29,00%	+ 5,38%	+ 3,61%	- 22,48%
Litwa	+ 4,39%	+ 7,35%	+ 4,44%	+ 12,12%
Ukraina	- 18,77%	- 12,47%	- 15,15%	- 39,67%
Rosja	- 9,57%	- 6,86%	- 5,15%	- 20,12%
Łotwa	+ 5,47%	- 0,56%	- 3,63%	+ 1,07%
Kazachstan	+ 15,71%	- 0,50%	- 1,93%	+ 12,91%
Moldawia	+ 2,43%	+ 1,27%	- 4,52%	- 0,96%
Estonia	+ 17,51%	+ 28,41%	+ 3,83%	+ 33,33%
Gruzja	- 5,07%	- 14,23%	- 8,82%	- 25,76%
Azerbejdżan	- 14,77%			- 51,99%

Tab. 1b

	Przyrost liczby Polaków deklarujących jako ojczysty język polski w okresie 1959-1989. Dane w procentach			
	Przyrost w latach 1959-1970	Przyrost w latach 1970-1979	Przyrost w latach 1979-1989	Przyrost w latach 1959-1989
Cały ZSRR	- 39,17%	- 11,68%	+ 2,54%	- 44,91%
Białoruś	- 80,89%	- 37,55%	+ 78,35%	- 78,77%
Litwa	- 0,38%	- 1,74%	+ 0,58%	- 1,54%
Ukraina	- 35,45%	- 16,99%	- 24,75%	- 59,67%
Rosja	- 6,61%	- 28,00%	- 4,08%	- 35,50%
Łotwa	- 15,33%	- 25,18%	- 21,08%	- 50,00%
Kazachstan	- 14,97%	- 17,01%	- 19,23%	- 43,01%
Moldawia	+ 10,92%	- 16,83%	- 12,21%	- 19,01%
Estonia	b.d.	- 19,75%	- 6,39%	- 24,87%
Gruzja	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Azerbejdżan	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Tab. 2. Liczba Polaków na Białorusi w latach 1959-1989 według danych z oficjalnych spisów ludności.

	1959		1970		1979		1989	
	Liczba Polaków		Liczba Polaków		Liczba Polaków		Liczba Polaków	
	Razem	Mówiący po polsku	Razem	Mówiący po polsku	Razem	Mówiący po polsku	Razem	Mówiący po polsku
Białoruś	538 881	261 768 48,57%	382 600	50 035 13,07%	403 169	31 246 7,75%	417 720	55 727 13,34%
Obwody:								
Grodzieński	332 265	188 091 56,60%	276 507	41 280 14,92%	299 250	24 407 8,15%	300 836	46 836 15,56%
Witebski	83 801	38 223 45,61%	24 876	2 861 11,50%	17 308	1 201 6,93%	25 266	3 892 15,40%
Miński	64 346	19 247 29,95%	31 325	1 286 4,10%	29 685	1 309 4,40%	33 248	1 339 4,02%
Mińsk m.	5 580	969 17,36%	9 415	697 7,40%	14 643	795 5,42%	18 479	908 4,91%
Brzeski	42 085	14 624 34,74%	32 491	3 058 9,41%	33 903	2 692 7,94%	31 674	2 061 6,50%
Homelski	7 172	322 4,48%	4 841	555 11,46%	4 731	456 9,63%	b.d.	b.d.
Mohylewski	3 623	265 7,29%	3 145	298 9,47%	3 649	386 10,57%	b.d.	b.d.

Źródła: *Itogi wsesojuznoj perepisi naselenija 1959 goda. Belorusskaja SSR*, Moskwa 1963, s. 124, 126; *Itogi... 1970 goda*, s. 192, 196-201; *Itogi... 1979 goda*. Tom IV, Čast I, Kniga 2, s. 93, 96, 99, 102, 105, 108, 110, 113; *Nacionalnyj... 1989 g.*, s. 88-91; A.A. Rakov, *Naselenije BSSR*, Minsk 1969, s. 124-136.

Tab. 3. Liczba Polaków na Ukrainie w latach 1959-1989 według danych oficjalnych spisów ludności.

	1959		1970		1979		1989	
	Liczba Polaków		Liczba Polaków		Liczba Polaków		Liczba Polaków	
	Razem	Mówiący po polsku	Razem	Mówiący po polsku	Razem	Mówiący po polsku	Razem	Mówiący po polsku
Ukraina	363 297	68 194 18,77%	295 107	44 021 14,91%	258 309	36 543 14,14%	219 179	27 500 12,54%
Obwody:								
Żytomierski	102 995	7 876 7,64%	90 720	1 614 1,77%	82 430	1 786 2,16%	69 413	1 124 1,61%
Chmielnicki	70 068	13 636 19,46%	52 590	7 854 14,93%	43 858	5 902 13,45%	36 693	3 927 10,70%

Lwowski	59 139	29 851 50,47%	41 518	20 302 48,89%	32 920	16 610 50,45%	26 876	12 811 47,66%
Tarnopolski	23 510	2 462 10,47%	14 690	1 657 11,27%	9 229	1 078 11,68%	b.d.	b.d.
Winicki	20 766	981 4,72%	13 430	742 5,52%	10 779	774 7,18%	8 404	557 6,62%
Kijów m.	8 482	815 9,60%	9 656	812 8,40%	10 527	828 7,86%	10 445	931 8,91%
Kijowski	7 197	444 6,16%	5 910	410 6,93%	5 754	519 9,01%	b.d.	b.d.
Doniecki	b.d.	b.d.	8 574	853 9,94%	8 182	786 9,60%	b.d.	b.d.
Odeski	b.d.	b.d.	7 282	842 11,56%	6 706	781 11,64%	b.d.	b.d.
Iwano-Frankowski	10 425	3 019 28,95%	6 463	1 675 25,91%	4 811	1 112 23,11%	b.d.	b.d.
Dniepropietrowski	6 130	532 8,67%	6 251	691 11,05%	5 993	599 9,99%	b.d.	b.d.
Krymski	b.d.	b.d.	6 038	520 8,61%	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Czarniowiecki	6 007	2 853 47,49%	5 275	2 342 44,39%	5 438	1 686 31,00%	b.d.	b.d.
Woroszyłowski	b.d.	b.d.	4 606	514 11,15%	4 119	500 12,13%	b.d.	b.d.
Równieński	4 412	1 006 22,80%	3 705	612 16,51%	3 062	334 10,90%	b.d.	b.d.
Chersoński	b.d.	b.d.	2 820	268 9,50%	2 953	295 9,98%	b.d.	b.d.
Mikołajowski	b.d.	b.d.	2 475	177 7,15%	2 218	253 11,40%	b.d.	b.d.
Zaporoski	b.d.	b.d.	2 223	288 12,95%	2 500	241 9,64%	b.d.	b.d.

Źródła: *Itogi vsesoyuznoj perepisi naselenija 1959 goda. Ukrainskaja SSR*, Moskwa 1963, s. 168, 174, 176, 178; *Itogi... 1970 goda*, s. 152, 170-174, 176-178, 180-183, 185, 186, 188, 189, 191; *Itogi... 1979 goda. Tom IV, Čast I, Kniga 2*, s. 3, 17, 23, 29, 32, 38, 41, 44, 45, 54, 57, 60, 66, 72, 78, 81, 91; *Nacionalnyj... 1989 g.*, s. 78-87.

Tab. 4. Liczba Polaków w Rosyjskiej FSRR w latach 1959-1989 według danych z oficjalnych spisów ludności.

	1959		1970		1979		1989	
	Liczba Polaków		Liczba Polaków		Liczba Polaków		Liczba Polaków	
	Razem	Mówiący po polsku	Razem	Mówiący po polsku	Razem	Mówiący po polsku	Razem	Mówiący po polsku
Rosja	118 422	22 193 18,74%	107 084	20 725 19,35%	99 733	14 923 14,96%	94 594	14 314 15,13%
Obwody i republiki autonomiczne Rosyjskiej FSRR:								
Leningrad + okolice	11 662	1 074 9,20%	10 948	1 182 10,79%	9 607	896 9,32%		
Leningrad m.	10 751	987 9,18%			8 851	831 9,38%	7 955	1 391 17,48%
Leningradzki	2 392	271 11,32%	2 172	284 13,07%	2 160	311 14,39%		
Moskwa + okolice	10 195	2 033 19,94%	10 496	2 635 25,10%	7 928	1 048 13,21%		
Moskwa m.					7 847	1 035 13,18%	6 920	1 375 19,86%
Kaliningradzki			4 028	1 047 25,99%	4 245	884 20,82%		
Irkucki			5 200	1 236 23,76%	4 540	586 12,90%		
Karelska ASRR					2 274	366 16,09%		
Komi ASRR							3 118	808 25,91%

Źródła: *Itogi vsesojuznoj perepisi naselenija 1959 goda. RSFSR*, Moskwa 1963, s. 302, 312, 314, 316; *Itogi... 1970 goda*, s. 43, 88, 98, 99, 103, 138; *Itogi... 1979 goda*, s. 48, 200, 239, 241, 244, 270, 273, 423, 426; *Nacionalnyj... 1989 g.*, s. 28, 29, 58, 59, 62, 63, 66, 67.

Tab. 5. Liczba Polaków w Kazachstanie w latach 1959-1989 według danych z oficjalnych spisów ludności

	1959		1970		1979		1989	
	Liczba Polaków		Liczba Polaków		Liczba Polaków		Liczba Polaków	
	Razem	Mówiący po polsku	Razem	Mówiący po polsku	Razem	Mówiący po polsku	Razem	Mówiący po polsku
Kazachstan	53 102	12 809 24,12%	61 445	10 891 17,72%	61 136	9 038 14,78%	59 956	7 300 12,17%
Obwody:								
Kokczetański	25 232	6 462 25,61%	27 062	3 856 14,24%	25 586	2 659 10,39%	25 400	2 510 9,88%
Celinogradzki	10 459	2 384 22,79%	10 764	1 807 16,78%	10 600	1 325 12,50%	b.d.	b.d.
Karagandzki	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	6 854	1 024 14,94%	b.d.	b.d.
Półn.-kazachski	2 433	557 22,89%	b.d.	b.d.	2 871	345 12,01%	b.d.	b.d.
Almaacki	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	2 510	835 33,26%	b.d.	b.d.
Kustanajski	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	2 405	360 14,96%	b.d.	b.d.
Turgajski	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1 006	192 19,08%	b.d.	b.d.

Źródła: *Itogi vsesojuznoj perepisi naselenija 1959 goda. Kazachskaja SSR*, Moskwa 1962, s. 162, 172, 174, 176; *Itogi... 1970 goda*, s. 223, 242, 250; *Itogi... 1979 goda*, s. 179, 195, 216, 225, 228, 245, 257, 266; *Nacionalnyj... 1989 g.*, s. 102, 103, 108, 109.

Tab. 6

Podział Polaków w ZSRR według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1959					
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:		
			Polski	Rosyjski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	1 380 282	623 814	203 298	553 169
			45,19%	14,73%	40,08%
	Mężczyźni	593 378	274 392	86 042	232 944
			46,24%	14,50%	39,26%
	Kobiety	786 904	349 423	117 256	320 225
			44,41%	14,90%	40,69%
Miasto 33,98%	Mężczyźni i kobiety	469 029	180 910	157 268	130 851
			38,57%	33,53%	27,90%
	Mężczyźni	189 013	74 283	62 548	52 182
			39,30%	33,09%	27,61%
	Kobiety	280 016	106 627	94 720	78 669
			38,08%	33,83%	28,09%
Wieś 66,02%	Mężczyźni i kobiety	911 253	442 905	46 030	422 318
			48,60%	5,05%	46,35%
	Mężczyźni	404 365	200 109	23 494	180 762
			49,49%	5,81%	44,70%
	Kobiety	506 888	242 796	22 536	241 556
			47,90%	4,45%	47,65%

Źródło: *Itogi... 1959 goda*, s. 184-197.

Tab. 6a

Podział Polaków w ZSRR według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1970					
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:		
			Polski	Rosyjski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	1 167 523	379 470	241 774	546 279
			32,50%	20,71%	46,79%
	Mężczyźni	511 632	164 208	108 839	238 585
			32,10%	21,27%	46,63%
	Kobiety	655 891	215 262	132 935	307 694
			32,82%	20,27%	46,91%
Miasto 45,19%	Mężczyźni i kobiety	572 583	170 475	193 096	164 012
			32,31%	36,60%	31,09%
	Mężczyźni	222 827	70 277	84 224	68 326
			31,54%	37,80%	30,66%
	Kobiety	304 756	100 198	108 872	95 686
			32,88%	35,72%	31,40%
Wieś 54,81%	Mężczyźni i kobiety	639 940	208 995	48 678	382 267
			32,66%	7,61%	59,73%
	Mężczyźni	288 805	93 931	24 615	170 259
			32,52%	8,52%	58,96%
	Kobiety	351 135	115 064	24 063	212 008
			32,77%	6,85%	60,38%

Źródło: *Itogi... 1970 goda*, s. 9, 14.

Liczba Polaków w ZSRR w świetle oficjalnych statystyk...

Tab. 6b

Podział Polaków w ZSRR według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1979					
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:		
			Polski	Rosyjski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	1 150 991	335 148	301 388	514 455
			29,12%	26,19%	44,69%
	Mężczyźni	508 872	144 814	137 961	226 097
			28,46%	27,11%	44,43%
	Kobiety	642 119	190 334	163 427	288 358
			29,64%	25,45%	44,91%
Miasto 51,50%	Mężczyźni i kobiety	592 853	164 938	240 817	187 098
			27,82%	40,62%	31,56%
	Mężczyźni	254 051	68 194	107 164	78 693
			26,84%	42,18%	30,98%
	Kobiety	338 802	96 744	133 653	108 405
			28,55%	39,45%	32,00%
Wieś 48,50%	Mężczyźni i kobiety	558 138	170 210	60 571	327 357
			30,50%	10,85%	58,65%
	Mężczyźni	254 821	76 620	30 797	147 404
			30,07%	12,09%	57,84%
	Kobiety	303 317	93 590	29 774	179 953
			30,86%	9,82%	59,32%

Źródło: Itogi... 1979 goda, s. 6, 11, 16, 21, 25, 30, 35, 40, 44.

Tab. 7

Podział Polaków na Białorusi według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1959						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Białoruski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	538 881	261 768	21 732	254 860	521
			48,58%	4,03%	47,29%	0,10%
	Mężczyźni	239 936	119 187	10 046	110 477	266
			49,67%	4,19%	46,05%	0,09%
	Kobiety	298 945	142 581	11 686	144 383	295
			47,69%	3,91%	48,30%	0,10%
Miasto 15,69%	Mężczyźni i kobiety	84 533	38 141	16 026	30 193	173
			45,12%	18,96%	35,72%	0,20%
	Mężczyźni	36 012	17 537	6 323	12 086	66
			48,70%	17,56%	33,56%	0,18%
	Kobiety	48 521	20 604	9 703	18 107	107
			42,46%	20,00%	37,32%	0,22%
Wieś 84,31%	Mężczyźni i kobiety	454 348	223 627	5 706	224 667	348
			49,22%	1,25%	49,45%	0,08%
	Mężczyźni	203 924	101 650	3 723	98 391	160
			49,85%	1,82%	48,25%	0,08%
	Kobiety	250 424	121 977	1 983	126 276	188
			48,71%	0,79%	50,42%	0,08%

Źródło: Itogi... 1959 goda, Belorusskaja SRR, s. 124, 125.

Tab. 7a

Podział Polaków na Białorusi według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1970						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Białoruski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	382 600	50 035	39 660	292 420	485
			13,08%	10,36%	76,43%	0,13%
	Mężczyźni	173 769	21 351	18 657	133 551	210
			12,29%	10,74%	76,85%	0,12%
	Kobiety	208 831	28 684	21 003	158 869	275
			13,74%	10,06%	76,07%	0,13%
Miasto 27,25%	Mężczyźni i kobiety	104 275	17 443	33 658	52 938	236
			16,73%	32,28%	50,77%	0,22%
	Mężczyźni	45 980	7 243	15 325	23 313	99
			15,75%	33,33%	50,70%	0,22%
	Kobiety	58 295	10 200	18 333	29 625	137
			17,50%	31,45%	50,82%	0,23%
Wieś 72,75%	Mężczyźni i kobiety	278 325	32 592	6 002	239 482	249
			11,71%	2,16%	86,04%	0,09%
	Mężczyźni	127 789	14 108	3 332	110 238	111
			11,04%	2,61%	86,26%	0,09%
	Kobiety	150 536	18 484	2 670	129 244	138
			12,28%	1,77%	85,86%	0,09%

Źródło: Itogi... 1970 goda, s. 192-195.

Tab. 7b

Podział Polaków na Białorusi według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1979						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Białoruski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	403 169	31 246	73 029	298 485	409
			7,75%	18,11%	74,04%	0,10%
	Mężczyźni	183 694	12 901	34 231	136 365	197
			7,02%	18,64%	74,24%	0,10%
	Kobiety	219 475	18 345	38 798	162 120	212
			8,36%	17,68%	73,86%	0,10%
Miasto 36,45%	Mężczyźni i kobiety	146 969	11 613	63 854	71 235	267
			7,90%	43,45%	48,47%	0,18%
	Mężczyźni	65 067	4 526	29 188	31 226	127
			6,95%	44,86%	47,99%	0,20%
	Kobiety	81 902	7 087	34 666	40 009	140
			8,65%	42,33%	48,85%	0,17%
Wieś 63,55%	Mężczyźni i kobiety	256 200	19 633	9 175	227 250	142
			7,66%	3,58%	88,70%	0,06%
	Mężczyźni	118 627	8 375	5 043	105 139	70
			7,06%	4,25%	88,63%	0,06%
	Kobiety	137 573	11 258	4 132	122 111	72
			8,18%	3,00%	88,76%	0,06%

Źródło: Itogi... 1979 goda, s. 93-95.

Tab. 8

Podział Polaków na Litwie według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1959						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Litewski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	230 107	222 744	3 010	3 586	767
			96,80%	1,30%	1,56%	0,34%
	Mężczyźni	103 541	99 986	1 473	1 742	340
			96,56%	1,43%	1,68%	0,31%
	Kobiety	126 566	122 758	1 537	1 844	427
			96,99%	1,21%	1,46%	0,34%
Miasto 29,81%	Mężczyźni i kobiety	68 584	64 180	2 458	1 617	329
			93,57%	3,59%	2,36%	0,48%
	Mężczyźni	29 078	27 083	1 125	731	139
			93,13%	3,87%	2,52%	0,48%
	Kobiety	39 506	37 097	1 333	886	190
			93,90%	3,37%	2,24%	0,49%
Wieś 70,19%	Mężczyźni i kobiety	161 523	158 564	552	1 969	438
			98,16%	0,34%	1,21%	0,29%
	Mężczyźni	74 463	72 903	348	1 011	201
			97,90%	0,47%	1,36%	0,27%
	Kobiety	87 060	85 661	204	958	237
			98,39%	0,23%	1,10%	0,28%

Źródło: 1959 metų visusąjunginio gyventojų surašymo duomenys. Lietuvos TSR, Vilnius 1963, s. 160-162.

Tab. 8a

Podział Polaków na Litwie według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1970						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Litewski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	240 203	221 890	9 104	7 588	1 621
			92,38%	3,79%	3,16%	0,67%
	Mężczyźni	109 306	100 342	4 635	3 654	675
			91,80%	4,24%	3,34%	0,62%
	Kobiety	130 897	121 548	4 469	3 934	946
			92,86%	3,41%	3,01%	0,72%
Miasto 39,81%	Mężczyźni i kobiety	95 618	83 744	7 273	4 081	520
			87,58%	7,61%	4,27%	0,54%
	Mężczyźni	42 280	36 521	3 629	1 911	219
			86,37%	8,58%	4,52%	0,52%
	Kobiety	53 338	47 223	3 644	2 170	301
			88,53%	6,83%	4,07%	0,56%
Wieś 60,19%	Mężczyźni i kobiety	144 585	138 146	1 831	3 507	1 101
			95,55%	1,27%	2,43%	0,76%
	Mężczyźni	67 026	63 821	1 006	1 743	456
			95,22%	1,50%	2,60%	0,68%
	Kobiety	77 559	74 325	825	1 764	645
			95,83%	1,06%	2,27%	0,83%

Źródło: Itogi... 1970 goda, s. 273-275.

Tab. 8b

Podział Polaków na Litwie według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1979						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Litewski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	247 022	218 029	17 447	9 536	2 010
			88,26%	7,06%	3,86%	0,81%
	Mężczyźni	112 904	98 505	8 912	4 600	887
			87,24%	7,89%	4,07%	0,78%
	Kobiety	134 118	119 524	8 535	4 936	1 123
			89,11%	6,36%	3,68%	0,83%
Miasto 47,80%	Mężczyźni i kobiety	118 080	97 607	13 820	5 936	717
			82,66%	11,70%	5,03%	0,61%
	Mężczyźni	52 700	42 697	6 919	2 784	300
			81,02%	13,13%	5,28%	0,57%
	Kobiety	65 380	54 910	6 901	3 152	417
			83,98%	10,56%	4,82%	0,64%
Wieś 52,20%	Mężczyźni i kobiety	128 942	120 422	3 627	3 600	1 293
			93,39%	2,81%	2,79%	1,01%
	Mężczyźni	60 204	55 808	1 993	1 816	587
			92,70%	3,31%	3,02%	0,97%
	Kobiety	68 738	64 614	1 634	1 784	706
			94,00%	2,38%	2,59%	1,03%

Źródło: Itogi... 1979 goda, s. 53-55.

Tab. 9

Podział Polaków na Ukrainie według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1959						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Ukraiński	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	363 297	68 194	45 287	248 626	1 190
			18,77%	12,46%	68,44%	0,33%
	Mężczyźni	140 916	23 604	17 483	99 176	653
			16,75%	12,41%	70,38%	0,48%
	Kobiety	222 381	44 590	27 804	149 450	537
			20,05%	12,50%	67,20%	0,25%
Miasto 45,01%	Mężczyźni i kobiety	163 537	38 076	41 986	82 717	758
			23,28%	25,68%	50,58%	0,46%
	Mężczyźni	59 912	12 010	15 776	31 723	403
			20,05%	26,33%	52,95%	0,67%
	Kobiety	103 625	26 066	26 210	50 994	355
			25,15%	25,29%	49,21%	0,35%
Wieś 54,99%	Mężczyźni i kobiety	199 760	30 118	3 301	165 909	432
			15,08%	1,65%	83,05%	0,22%
	Mężczyźni	81 004	11 594	1 707	67 453	250
			14,31%	2,11%	83,27%	0,31%
	Kobiety	118 756	18 524	1 594	98 456	182
			15,60%	1,34%	82,91%	0,15%

Źródło: Itogi... 1959 goda. Ukrainskaja SSR, s. 168-173.

Tab. 9a

Podział Polaków na Ukrainie według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1970						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Ukraiński	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	295 107	44 021	47 498	202 379	1 209
			14,92%	16,10%	68,58%	0,40%
	Mężczyźni	117 588	15 605	19 618	81 785	580
			13,28%	16,68%	69,55%	0,49%
	Kobiety	177 519	28 416	27 880	120 594	629
			16,01%	15,71%	67,93%	0,35%
Miasto 55,24%	Mężczyźni i kobiety	163 110	28 670	44 159	89 345	836
			17,59%	27,09%	54,81%	0,51%
	Mężczyźni	63 044	9 471	17 968	35 176	429
			15,02%	28,50%	55,80%	0,68%
	Kobiety	99 966	19 199	26 191	54 169	407
			19,21%	26,20%	54,19%	0,40%
Wieś 44,76%	Mężczyźni i kobiety	132 097	15 351	3 339	113 034	373
			11,62%	2,53%	85,57%	0,28%
	Mężczyźni	54 544	6 134	1 650	46 609	151
			11,24%	3,03%	85,45%	0,28%
	Kobiety	77 553	9 217	1 689	66 425	222
			11,88%	2,18%	85,65%	0,29%

Źródło: Itogi... 1970 goda, s. 152, 158, 164.

Tab. 9b

Podział Polaków na Ukrainie według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1979						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Ukraiński	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	258 309	36 543	49 755	170 754	1 257
			14,15%	19,26%	66,10%	0,49%
	Mężczyźni	104 883	13 406	21 127	69 803	547
			12,78%	20,15%	66,55%	0,52%
	Kobiety	153 426	23 137	28 628	100 951	710
			15,08%	18,66%	65,80%	0,46%
Miasto 62,80%	Mężczyźni i kobiety	162 220	23 297	46 058	92 161	704
			14,36%	28,39%	56,81%	0,44%
	Mężczyźni	64 693	8 078	19 182	37 123	310
			12,49%	29,65%	57,38%	0,48%
	Kobiety	97 527	15 219	26 876	55 038	394
			15,61%	27,56%	56,43%	0,40%
Wieś 37,20%	Mężczyźni i kobiety	96 089	13 246	3 697	78 593	553
			13,78%	3,85%	81,79%	0,58%
	Mężczyźni	40 190	5 328	1 945	32 680	237
			13,26%	4,84%	81,31%	0,59%
	Kobiety	55 899	7 918	1 752	45 913	316
			14,16%	3,13%	82,14%	0,57%

Źródło: Itogi... 1979 goda, s. 3, 7, 12.

Tab. 10

Podział Polaków w RFSSRR według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1959					
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:		
			Polski	Rosyjski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	118 422	22 193	87 914	8 315
			18,74%	74,24%	7,02%
	Mężczyźni	52 702	11 592	36 572	4 583
			22,00%	69,31%	8,69%
	Kobiety	65 720	10 601	51 387	3 732
			16,13%	78,19%	5,68%
Miasto 73,24%	Mężczyźni i kobiety	86 737	14 653	67 415	4 669
			16,89%	77,72%	5,39%
	Mężczyźni	36 704	7 471	26 604	2 629
			20,35%	72,48%	7,17%
	Kobiety	50 033	7 182	40 811	2 040
			14,35%	81,57%	4,08%
Wieś 26,76%	Mężczyźni i kobiety	31 685	7 540	20 499	3 646
			23,80%	64,70%	11,50%
	Mężczyźni	15 998	4 121	9 923	1 954
			25,76%	62,03%	12,21%
	Kobiety	15 687	3 419	10 576	1 692
			21,80%	67,42%	10,78%

Źródło: Itogi... 1959 roku. RSFSR.

Tab. 10a

Podział Polaków w RFSSRR według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1970					
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:		
			Polski	Rosyjski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	107 084	20 725	78 939	7 420
			19,35%	73,72%	6,93%
	Mężczyźni	48 533	10 045	34 679	3 809
			20,70%	71,45%	7,85%
	Kobiety	58 551	10 680	44 260	3 611
			18,24%	75,59%	6,17%
Miasto 79,42%	Mężczyźni i kobiety	85 047	15 073	64 763	5 211
			17,72%	76,15%	6,13%
	Mężczyźni	37 570	7 266	27 557	2 747
			19,34%	73,35%	7,31%
	Kobiety	47 477	7 807	37 206	2 464
			16,44%	78,37%	5,19%
Wieś 20,58%	Mężczyźni i kobiety	22 037	5 652	14 176	2 209
			25,65%	64,33%	10,02%
	Mężczyźni	10 963	2 779	7 122	1 062
			25,35%	64,96%	9,69%
	Kobiety	11 074	2 873	7 054	1 147
			25,94%	63,70%	10,36%

Źródło: Itogi... 1970 roku, s. 43, 49, 55.

Tab. 10b

Podział Polaków w RFRR według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1979					
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:		
			Polski	Rosyjski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	99 733	14 923	77 309	7 501
			14,96%	77,52%	7,52%
	Mężczyźni	44 674	6 785	34 344	3 545
			15,19%	76,88%	7,93%
	Kobiety	55 059	8 138	42 965	3 956
			14,78%	78,03%	7,19%
Miasto 80,66%	Mężczyźni i kobiety	80 444	11 092	63 772	5 580
			13,79%	79,27%	6,94%
	Mężczyźni	35 290	4 957	27 635	2 698
			14,05%	78,31%	7,64%
	Kobiety	45 154	6 135	36 137	2 882
			13,59%	80,03%	6,38%
Wieś 19,34%	Mężczyźni i kobiety	19 289	3 831	13 537	1 921
			19,86%	70,18%	9,96%
	Mężczyźni	9 384	1 828	6 709	847
			19,48%	71,49%	9,03%
	Kobiety	9 905	2 003	6 828	1 074
			20,22%	68,94%	10,84%

Źródło: Itogi... 1979 goda, s. 48, 51, 54, 62, 66, 70, 74, 78, 82.

Tab. 11

Podział Polaków na Łotwie według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1959						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Łotewski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	59 774	33 042	16 813	8 279	1 640
			55,28%	28,13%	13,85%	2,74%
	Mężczyźni	24 431	12 911	7 454	3 365	701
			52,85%	30,51%	13,77%	2,87%
	Kobiety	35 343	20 131	9 359	4 914	939
			56,96%	26,48%	13,90%	2,66%
Miasto 63,63%	Mężczyźni i kobiety	38 036	20 109	11 938	5 493	496
			52,87%	31,39%	14,44%	1,30%
	Mężczyźni	15 107	7 535	5 106	2 207	205
			49,88%	34,15%	14,61%	1,36%
	Kobiety	22 929	12 574	6 778	3 286	291
			54,84%	29,56%	14,33%	1,27%
Wieś 36,37%	Mężczyźni i kobiety	21 738	12 933	4 875	2 786	1 144
			59,49%	22,43%	12,82%	5,26%
	Mężczyźni	9 324	5 376	2 294	1 158	496
			57,66%	24,60%	12,42%	5,32%
	Kobiety	12 414	7 557	2 581	1 628	648
			60,87%	20,79%	13,12%	5,22%

Źródło: Itogi... 1959 goda. Latvjuksu SSR, s. 92-95.

Tab. 11a

Podział Polaków na Łotwie według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1970						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Łotewski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	63 045	27 978	24 679	8 243	2 145
			44,38%	39,15%	13,07%	3,40%
	Mężczyźni	26 176	10 714	11 205	3 407	850
			40,93%	42,81%	13,01%	3,25%
	Kobiety	36 869	17 264	13 474	4 836	1 295
			46,83%	36,54%	13,12%	3,51%
Miasto 67,98%	Mężczyźni i kobiety	42 855	18 252	18 074	5 626	903
			42,59%	42,17%	13,13%	2,11%
	Mężczyźni	17 469	6 734	8 104	2 290	341
			38,55%	46,39%	13,11%	1,95%
	Kobiety	25 386	11 518	9 970	3 336	562
			45,37%	39,28%	13,14%	2,21%
Wieś 32,02%	Mężczyźni i kobiety	20 190	9 726	6 605	2 617	1 242
			48,17%	32,72%	12,96%	6,15%
	Mężczyźni	8 707	3 980	3 101	1 117	509
			45,71%	35,61%	12,83%	5,85%
	Kobiety	11 483	5 746	3 504	1 500	733
			50,04%	30,52%	13,06%	6,38%

Źródło: *Itogi... 1970 goda*, s. 280-282.

Tab. 11b

Podział Polaków na Łotwie według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1979						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Łotewski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	62 690	20 932	30 997	8 631	2 130
			33,39%	49,44%	13,77%	3,40%
	Mężczyźni	26 014	7 577	14 130	3 499	808
			29,13%	54,32%	13,45%	3,10%
	Kobiety	36 676	13 355	16 867	5 132	1 322
			36,41%	45,99%	13,99%	3,61%
Miasto 71,81%	Mężczyźni i kobiety	45 018	14 324	23 648	5 883	1 163
			31,82%	52,53%	13,07%	2,58%
	Mężczyźni	18 354	5 055	10 546	2 347	406
			27,54%	57,46%	12,79%	2,21%
	Kobiety	26 664	9 269	13 102	3 536	757
			34,76%	49,14%	13,26%	2,84%
Wieś 28,19%	Mężczyźni i kobiety	17 672	6 608	7 349	2 748	967
			37,39%	41,59%	15,55%	5,47%
	Mężczyźni	7 660	2 522	3 584	1 152	402
			32,92%	46,79%	15,04%	5,25%
	Kobiety	10 012	4 086	3 765	1 596	565
			40,81%	37,61%	15,94%	5,64%

Źródło: *Itogi... 1979 goda*, s. 11, 65, 67, 69.

Tab. 12

Podział Polaków w Kazachstanie według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1959						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Kazachski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	53 102	12 809	18 165	17	22 111
			24,12%	34,21%	0,03%	41,64%
	Mężczyźni	25 117	5 817	9 082	8	10 210
			23,16%	36,16%	0,03%	40,65%
	Kobiety	27 985	6 992	9 083	9	11 901
			24,98%	32,46%	0,03%	42,53%
Miasto 27,87%	Mężczyźni i kobiety	14 801	3 337	8 491	9	2 964
			22,55%	57,37%	0,06%	20,02%
	Mężczyźni	7 253	1 660	4 210	6	1 377
			22,89%	58,04%	0,08%	18,89%
	Kobiety	7 548	1 677	4 281	3	1 587
			22,22%	56,72%	0,04%	21,02%
Wieś 72,13%	Mężczyźni i kobiety	38 301	9 472	9 674	8	19 147
			24,73%	25,26%	0,02%	49,99%
	Mężczyźni	17 864	4 157	4 872	2	8 833
			23,27%	27,27%	0,01%	49,45%
	Kobiety	20 437	5 315	4 802	6	10 314
			26,01%	23,50%	0,03%	50,46%

Źródło: Itogi... 1959 goda, s. 162-187.

Tab. 12a

Podział Polaków w Kazachstanie według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1970						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Kazachski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	61 445	10 891	30 865	12	19 677
			17,72%	50,23%	0,02%	32,02%
	Mężczyźni	28 844	4 645	15 431	5	8 763
			16,10%	53,30%	0,02%	30,28%
	Kobiety	32 601	6 246	15 434	7	10 914
			19,16%	47,34%	0,02%	33,48%
Miasto 35,97%	Mężczyźni i kobiety	22 101	4 200	15 239	1	2 661
			19,00%	68,95%	0,01%	12,04%
	Mężczyźni	10 588	1 885	7 562	1	1 140
			17,80%	71,42%	0,01%	10,77%
	Kobiety	11 513	2 315	7 677	-	1 521
			20,11%	66,68%	-	13,21%
Wieś 64,03%	Mężczyźni i kobiety	39 344	6 691	15 626	11	17 016
			17,00%	39,72%	0,03%	43,25%
	Mężczyźni	18 256	2 760	7 869	4	7 623
			15,12%	43,10%	0,02%	41,76%
	Kobiety	21 088	3 931	7 757	7	9 393
			18,64%	36,79%	0,03%	44,54%

Źródło: Itogi... 1970 goda, s. 223-229.

Tab. 12b

Podział Polaków w Kazachstanie według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1979						
Podział Polaków według płci i miejsca zamieszkania		Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
			Polski	Rosyjski	Kazachski	Inne
Miasto i wieś 100%	Mężczyźni i kobiety	61 136	9 038	41 446	19	10 633
			14,79%	67,79%	0,03%	17,39%
	Mężczyźni	28 742	3 803	20 406	5	4 528
			13,23%	71,00%	0,02%	15,75%
	Kobiety	32 394	5 235	21 040	14	6 105
			16,16%	64,95%	0,04%	18,85%
Miasto 40,84%	Mężczyźni i kobiety	24 969	3 852	19 371	4	1 742
			15,43%	77,58%	0,02%	6,98%
	Mężczyźni	11 717	1 634	9 407	2	674
			13,94%	80,29%	0,02%	5,75%
	Kobiety	13 252	2 218	9 964	2	1 068
			16,73%	75,19%	0,02%	8,06%
Wieś 59,16%	Mężczyźni i kobiety	36 167	5 186	22 075	15	8 891
			14,34%	61,04%	0,04%	24,58%
	Mężczyźni	17 025	2 169	10 999	3	3 854
			12,74%	64,60%	0,02%	22,64%
	Kobiety	19 142	3 017	11 076	12	5 037
			15,76%	57,86%	0,06%	26,32%

Źródło: Itogi... 1979 goda, s. 179, 182, 185.

Tab. 13. Podział Polaków w ZSRR według deklarowanego języka ojczystego. Dane według spisu ludności za rok 1989.

Republika	Liczba Polaków	Liczba Polaków uznających za ojczysty język:			
		Polski	Rosyjski	Język głównej narodowości danej republiki	Inne
ZSRR	1 126 334	343 675	322 513	Patrz obok	460 146
		30,51%	28,64%		40,85%
Białoruś	417 720	55 727	94 204	266 790	999
		13,34%	22,55%	63,87%	0,24%
Litwa	257 994	219 322	23 829	12 951	1 892
		85,01%	9,24%	5,02%	0,73%
Ukraina	219 179	27 500	44 420	146 026	1 233
		12,55%	20,27%	66,62%	0,56%
Rosja	94 594	14 314	70 669	Patrz obok	9 611
		15,13%	74,71%		10,16%
Łotwa	60 416	16 520	32 734	8 895	2 267
		27,34%	54,18%	14,72%	3,76%
Kazachstan	59 956	7 300	45 800	16	6 840
		12,18%	76,39%	0,03%	11,40%

Źródło: Nacionalnyj sostav naselenija SSSR. Po dannym vsesojuznoj perepisi naselenija 1989 g., Moskva 1991, s. 20, 21, 30, 31, 78, 79, 88, 89, 102, 103, 120, 121, 124, 125.